

9. Слапчук, Василь. Сліпий дощ: Роман. – К.: Факт, 2003.- 336с.
10. Українська мова: Енциклопедія/ Редкол.: Русанівський В. М.,
11. Тараненко О. О., та ін. - 2-ге вид., випр. і доп. - К.: Вид-во «Укр. енцикл.»
12. ім. М. П. Бажана, 2004. - 824 с.

Починюк Ю.

Науковий керівник – доц. Царик Л.І.

ЗОРОВА ПОЕЗІЯ: ВІД ПИСАНКАРСТВА ДО СУПРЕМАТИЗМУ

Проблематика спільності мистецтв мала в історії як прихильників так і супротивників. Рене Веллек у своїй «Теорії літератури» (1949) вважав образотворчі паралелі неверифікативними, адже вони спираються на «суб'єктивну перцепцію» й ігнорують «специфічні закони окремих і автономних сфер» [2, с.309], які розвиваються незалежно і мають власний понятійний апарат. Теоретики літератури: Єжи Зьомек і Мар'я Рената Маснова намагалися довести, що «мовний рівень є неперекладним, а характерні для поезії метафори й метамовні операції, враховуючи специфіку іконічних знаків не можна реалізувати у візуальних мистецтвах» [2, с.310-311]. Власне такий підхід призвів до парадоксу, позаяк заперечення пізнавальних можливостей іконічних знаків суперечило щоденній мультимедійності. На захист інтердисциплінарних зв'язків у 1993 році вийшов Ришард Нич, оголосивши, що «сучасна літературна практика, яка наче «змусила» запровадити якийсь термін, який відповідав би її стратегіям, переконує нас, що міжтекстові взаємини не можна обмежити до внутрішньолітературних посилань. Адже вони обіймають також і зв'язки з позалітературними жанрами й стилями мовлення, як і, нерідко, інтерсеміотичні зв'язки – з позадискурсивними медіями мистецтва й комунікації (пластика, музика, фільм, комікс тощо)» [7, с.61]. Власне тому, на рівні поезографії як синкретичному виді мистецтва варто говорити про феномен візуальної публіцистики, що акумулює мислення і думку.

Проблемі взаємодії поезії та живопису в українському футуризмі приділила увагу М.Мудрак, особливості розвитку російського футуризму присвячені вагомим дослідженням О.Бобринської та Т.Горячової.

Зорова поезія виникла задовго до письма. Вже перші наскельні зображення нагадували зорові вірші. З античної епохи до нас дійшли твори класиків зорової поезії Сіміаса Родоського, Теокрита та ін., які вписували художні тексти у форму соплки, крил, яйця... Зорова поезія тяжіла до піктографічного письма. І «якщо символіку писанок розглядати як систему піктограм..., то найдавнішими українськими збірками зорових поезій були писанки» [3, с.249]. У літописах Київської Русі художнє оформлення манускриптів було синкретизмом тексту та орнаменталістики, що також нагадувало зорову поезію. Найвищого розквіту цей синтез досягнув у X-XI ст. У фресках Софійського собору. В архітектурі середньовічної Малої Азії та Середньої Азії «разом із геометричним орнаментом використовувалися коранічні цитати, написані арабською в'яззю» [3, с.249]. У середньовічній Європі зорова поезія була частиною барокової естетики. В Україну зорові вірші прийшов через латинізовану школу, тому перший український текст був саме латиномовним. «У 1574 р. його написав Григорій Чуй із Самбора» [3, с.250]. Тоді такі вірші називали емблематичними, геральдичними, фігурними.

Фігурні вірші поширюються і на початок XIX ст. Але вони вже не виражали притаманного ранньому і середньому бароко ідейно-тематичного розмаїття, а використовувалися виключно з панегіричною метою, що свідчило швидше про згасання барокового стилю. Збереглися панегіричні фігурні вірші хрестоподібної форми з Переяславської колегії (1802) і Київської академії (1805-1806, 1813). Фігурна поезія подібна до емблематики й символіки, бо в основі своїй мала творення символічної графеми. Подібна символічність притаманна й іншим жанрам зорової поезії: піфагорійський вірш-дерево, квадратний вірш-дзеркало. Т.Назаренко констатує, що «найдавнішими зразками зорової літератури вважають два спіралеподібні тексти, розташовані на обох фасетах фестського диску, знайденого на острові Крит і датованого приблизно 1700 роком до РХ» [6, с.43]. Стверджує, що

у Східній Славії могли знати про окремі форми зорової поезії: абетковий вірш, вірш-лабіринт, акростих. У другій половині XVII ст. поширюються гравіровані тези, гравіровані панегірики-естампи. В поетиках XVII-XVIII ст. займало вивчення курйозної та емблематичної поезії. «Курйозна поезія створює зоровий образ із самого поетичного тексту» [6, с.45]. Емблематична ж поезія – поєднання зображення та поетичного тексту. Першим українським фігурним віршем можна вважати геральдичний вірш на герб архімандрита Києво-Печерської лаври Єлисея Плетенецького «Великодній дар» (1623). Полтавський пресвітер Святоуспенської церкви Іван Величковський уклав рукописні збірки «Зегар з полузегарком» (1690) та «Млеко од овці пастиру належне» (1691), визнав «самобутність найважливішим принципом літературної творчості» [6, с.48].

Нова хвиля у розвитку зорової поезії бере початок у XX ст. Першими на можливість візуального творіння звернули увагу футуристи. Повернули поезії графічний експеримент Філіппо Марінетті, вільний запис поетичного тексту Гійома Аполлінера і російських футуристів: Давида Бурлюка, Володимира Маяковського, Велімира Хлебнікова. Серед європейських поетів набув поширення стиль «телеграфного ліризму», що базувався на парцеляції. Помітним був вплив конструктивізму. Відтак дизайн карток, з яких складалася «Каблепоема» М.Семенка дав підставу Дмитру Горбачову назвати її першою українською конструктивістською працею.

У 1914 р. в Києві з'явилося футуристичне угруповання «Кверо-футуризм» на чолі з Михайлом Семенком, а його поетичну техніку було названо «поезомалярство». Вже в 1921 р. утворилася Асоціація панфутуристів. Відчуття Семенка можна порівняти лише із захопленням К. Малевича, який щойно відкрив принципи супрематизму: «Наш світ мистецтва став новим, безпредметним, чистим. Щезло все, лишилася маса матеріалу, з якого будуватиметься нова форма» [4, с.297]. Практичне втілення теорії М.Семенко продемонстрував у збірці «Кобзар» 1924 року, в яку було вміщено поезомалюнки «Моя мозаїка» (1922) і «Каблепоема за океан» (1921). М. Семенко вирішує проблему створення нової граматики через звернення до теорії симультанності (синтезування): «ускладнення тексту кольоровими плямами, які заповнювали сегментні, кругові й спіралеподібні форми, і забарвлення шрифтів, що загалом було підпорядковано змісту» [1, с.150]. Футурист впровадив новий прийом ґраток, «які розбивають вербальний текст, віддаляючи лексеми і акцентуючи на «самостійності» смислу» [1, с.151]. Зокрема, Р.Краусс унікальність ґраток вбачає у можливості втілювати «матеріальну основу зображення» таким чином, що «образ картини народжується ніби із засобів матеріальної організації зображення...» [5, с.162]. Відтак у збірці М.Семенка «Моя мозаїка» є два рівні текстів: графічні поезомалюнки, в яких переважає зоровий компонент («Світ», «Сільський пейзаж», «Супрепоезія») та тексти, в основі яких гра зі шрифтами, перестановкою слів («Я не мати», «Авангард», «Парикмахер», «Система»).

Наприкінці 1940 р. у німецькомовній літературі вибухнуло нове явище – конкретна поезія. Швейцарець Еуген Гомбрінгер експериментально привернув увагу до графічних можливостей тексту. В 1952 р. бразильські поети Августо де Кампос, Гарольдо де Кампос і Деціо Піньятарі заснували поетичну групу «Нойгендрес», створили власний часопис, де друкували поезії та теоретичні праці, присвячені питанням поезографії. У 60-ті роки XX ст. активно з'являються нові напрямки зорової поезії: французи П'єр та Ільза Гарніє запропонували такий напрям як «спациялізм», Анрі Шопен – «поезію дії», росіяни Ри Ніконова та Сергій Сігей – «вакуумну поезію», бразилець Едуард Кац – «голографічну поезію».

У 60-ті роки в київській газеті «Молода гвардія» Віктор Женченко надрукував зорові вірші «Трагедія» та «Шибениця». Відомий вірш Миколи Холодного «Формула шлюбної ночі». В цей час також розвивалася зорова поезія української діаспори: Ярс Балан, Брайєн Дедора, Андрій Сукнацький, Любомир Госейко, Ігор Трач.

29 вересня 1991 року було створено групу українських паліндромістів «Геракліт» або «Голінні Ентузіаста РАКа Літерального». Засновано часопис української зорової поезії та поезографії «Зрима рима» у 1998 року за сприяння київського графіка Володимира Чуприніна. Незабаром у Львові виникла Планетарна Управа Паліндромії (ПУП) під проводом Івана Лучука. Конкретизм в українській зоровій поезії репрезентовано творами Ярса Балана,

Мирослава Короля, Миколи Сороки, Василя Трубая, Івана Іова, Ігоря Трача, Миколи Луговика, Василя Старуна.

В 1997 р. в Україні з'явилося перше ґрунтовне дослідження Миколи Сороки – «Зорова поезія в українській літературі кінця XVII – XVIII ст.». А в 2005 р. альбомне видання Тетяни Назаренко «Поезографія: сучасна зорова поезія українською мовою».

Особливість дослідження феномену поезографії у постмодерністській літературі полягає в тому, що варто враховувати непослідовність авангардного ламання канонів, безсенсовість бунту молодих, специфіку мовомислення, знаковості та кодовості таких текстів. Інакше кажучи постмодернізм – суцільний мовний код, що компілює в собі безліч літературних практик та поетик різних шкіл. Пліуралізм творчих ідей все ж не приховує того, що сучасні письменники «грають» на тому ж поетичному полі, що й попередники. Ця гра продукується не лише на рівні тексту, а й на рівні читання-сприймання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла А. Поезозомаларство і пошук метамови мистецтва/ А.Біла Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки. Монографія. Видання друге, доповнене і перероблене. – К.: Смолоскип, 2006. – С. 148-158.
2. Вислоух С. Література й візуальний образ. Простір структурної спільності мистецтв/ С. Вислоух Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина XX – початок XXI ст./ Упоряд. Б.Бакули; За заг. ред. В.Моренця; Пер. з польськ. С.Яковенка. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 309-322.
3. Даниленко В. Графічні символи думок і емоцій/ В.Даниленко Лісоруб у пустелі: Письменник і літературний процес. – К.: Академвидав, 2008. – С. 249-260.
4. Ковалів Ю. Валер'ян Поліщук/ Ю.Ковалів Історія української літератури XX століття. У 2 кн. – Кн.1: 1910-1930-ті роки. Навч. посіб. За ред. В.Г. Дончика. – К.Либідь, 1993. – С. 297-301.
5. Крусанов А. Русский авангард: 1907-1932/ А.Крусанов (Исторический обзор). В 3 т. Т.2. Футуристическая революция (1917-1921). – Кн.1. – М.: Новое литературное обозрение, 2003. – 808с.
6. Назаренко Т. Каліграфічні написи, текстові конфігурації, фігурні вірші: еволюція української зорової літератури/ Т.Назаренко// Сучасна зорова поезія: Альбом. – К.: Родовід, 2005. – С. 43-65.
7. Nycz R. Tekstowy swiat. Poststrukturalizm a wiedza o literaturze/ R.Nycz. – Warszawa, 1993. – S.61.

Починюк Ю.

Науковий керівник – доц. Царик А.І.

ПОЕТИЧНА КАРТИНА СВІТУ ЗБІРКИ ЛІНИ КОСТЕНКО «НЕПОВТОРНІСТЬ»

Кінець 80-х – початок 90-х років XX століття став переломним в історії українського народу. З появою незалежної української держави виникла можливість по-новому осмислити свою культуру та літературу. В дискусійне поле прийшла плеяда митців-шістдесятників, які, якщо говорити про літературу, зокрема поезію, запропонували на обговорення не «кволі» вірші, а «крик душі», підняли в своїй творчості дискусії про долю народу, про Україну.

Увага літературознавців до шістдесятництва як особливого явища, що характеризується новим світовідчуттям і світобаченням, новою якістю мистецтва, концентрується на окремих авторських феноменах Ліни Костенко. У межах означеного явища фіксується розширення і поглиблення зацікавлень античністю, середньовіччям, бароко, романтизмом, модернізмом. Багатогранністю пошуків українських літераторів цього періоду зумовлена й багатоаспектність філософських, естетичних та етичних позицій авторки. Літературознавча думка протягом останніх десятиріч не випускає з поля своєї пильної уваги постать Ліни Костенко, зокрема її творчий доробок. Серед дослідників імена українських вчених – Володимир Базилевський, В'ячеслав Брюховецький, Євген Гуцало, Микола Жулинський, Микола Ільницький, Григорій Клочек, Галина Кошарська, Михайло Кудрявцев, Анатолій Макаров, Володимир Моренець, Олена Никанорова, Володимир Панченко, Валентина Саєнко, Тарас Салига, Євген Сверстюк, Григорій Сивокінь, Михайло